

УДК 638.011

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Сидоренко Ю.В., аспірант (ХДТУБА)

У статті досліджуються сучасні наукові підходи до оцінки стійкого розвитку підприємств, здійснюється обґрунтування вибору оптимальної методики оцінки розвитку підприємств та підходів до визначення стійкості як суттєвої властивості процесу розвитку.

Ключові слова: *стійкий розвиток, оцінка, таксономічний метод.*

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Діяльність сучасні підприємств відбувається в умовах високої нестабільності, слабкої прогнозованості та мінливості середовища існування, тому основною запорукою конкурентоздатності для них є не тільки забезпечення розвитку в довгостроковій перспективі, але і підтримка стійкості, що дозволить забезпечити виживання та ефективне пристосування до вимог навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених частин загальної проблеми. Дослідження тематики стійкого розвитку підприємств сьогодні є популярним та знаходить відображення в працях багатьох науковців : В.Василенка, Л.Мельника, В.Прохорова, О.Токмакової, П.Каминського, О.Гончаренка, В.Захарченка, Л.Корнійчук та багатьох інших авторів. Незважаючи на очевидну популярність феномену стійкого розвитку, сьогодні відсутня загальноприйнята методика його виміру, при чому більшість досліджень стосовно методик оцінки стійкого розвитку лежить в площині регіональних або навіть загальнодержавних масштабів діяльності, оминаючи увагою рівень конкретних підприємств. Попередній аналіз публікацій, присвячених проблематиці оцінки стійкого розвитку, показав, що дослідники пропонують різноманітні методи та алгоритми оцінки стійкого розвитку підприємств, що в значній мірі пояснюється розбіжністю наукових поглядів на саму сутність цієї комплексної категорії.

Тому, **метою статті** є дослідження існуючих наукових підходів до оцінки розвитку та визначення його стійкості з метою обґрунтування оптимальної методики для оцінки стійкого розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу. Методики оцінки рівня розвитку, які характеризують спосіб та прийоми здійснення оцінки, пропонується авторами згідно предметів їхнього дослідження. Наприклад, група дослідників [1, с.150]

пропонують визначати рівень розвитку за показником інтенсивності стратегічного розвитку, який розраховується як темп росту суми фінансового результату, ринкової вартості підприємства та вартості основних фондів тобто, фактично, за вартісними показниками. О.Новакова та Г.Мерзлікіна [2,с.74] пропонують оцінку економічного розвитку здійснювати за індексом розвитку, який розраховується як сума індексів росту (середньозважене темпів росту : реалізованої продукції, доданої вартості та власного капіталу) та стійкості (коефіцієнти ліквідності та незалежності). На нашу думку, в сучасних умовах господарювання фінансовий критерій, залишаючись суттєвим і визначальним, все ж не може бути єдиним, за яким оцінюється рівень розвитку усєї соціально-економічної системи. Тому інші дослідники включають до свої методик також і не фінансові оціночні показники. Наприклад, у роботі [3, с.111]. Ю.Погорелов та О.Деева пропонують до використання інтервальну методика оцінки рівня, засновану розрахунку показника EVA – економічної доданої вартості як різниці між дохідністю компанії та капіталу, при чому методика передбачає використання в оцінці також показника виробничого потенціалу підприємства, до якого віднесено такі його складові, як ринковий, виробничий, фінансовий, показники прибутковості, ліквідності, платоспроможності, а також потенційні інвестиційні можливості. Зауважимо, що дана методика може бути ефективною лише для прибуткових компаній, однак акцент на технічному потенціалі рівня розвитку є досить доцільним.

Використання в методиках оцінки розвитку показників потенціалу взагалі є досить поширеним, оскільки потенціал відображає сумарні ресурси підприємства, які слугують для досягнення мети діяльності. В.Самулик та Р.Фещур у роботі [4, с.633] запропонували рівень розвитку підприємства оцінювати за найнижчим показником потенціалу кожної складової підприємства за принципом «слабкої ланки», тобто мінімальної величини розміру складових

потенціалу підприємства. Такий підхід, безумовно, дозволить виявити «вузькі місця» у роботі підприємства, однак, рівень розвитку, очевидно, не варто ототожнювати з мінімальним показником потенціалу, нехтуючи тими показниками складових потенціалу, які є кращими, ніж мінімальні.

В.Самуляк [5, с.633] пропонує оцінку рівня розвитку підприємства розраховувати як різницю між одиницею та можливим потенціалом розвитку підприємства. Оцінювати рівень розвитку пропонується на базі порівняння значень груп показників розвитку із середніми або еталонними значеннями. Однак, автор не наводить конкретного методу розрахунку показника можливого потенціалу, який, на нашу думку, є утопічним поняттям і навряд чи може бути кількісно оцінений в сучасних умовах розвитку прогнозування, що, в цілому, робить результати розрахунків за методикою досить суб'єктивними.

Н.Іванова пропонує у роботі [6, с.162] оцінювати рівень розвитку транспортних підприємств на основі розрахунку компаративних індексів за такими складовими потенціалу, як ринкові, виробничі, кадрові, інвестиційні. Розрахунок компаративних індексів автор здійснюється за співвідношенням темпів росту двох певних показників оцінки потенціалу. Суттєвим недоліком методики є той факт, що оцінка розвитку за темпами росту показників дозволяє визначити лише напрямок та швидкість процесів змін, однак не дає змогу визначити їх масштаби. Наприклад різні за масштабами підприємства можуть мати різні обсяги перевезень, доходи і т.п., при цьому однакові індекси темпів росту не визначають однакового рівня розвитку.

В.Денисов [7, с.72–73] пропонує оцінку розвитку підприємства за бальною методикою оцінки наявного потенціалу – ринкового та виробничого, та його змін. Оцінка потенціалу передбачає присвоєння бальної оцінки від 1 до 3, в залежності від відхилення рівня показника від критеріального значення та визначення середнього балу по групі як співвідношення добутку бальних оцінок показників на вагу показників в групі до кількості показників в групі. Загальний рівень розвитку розраховується як відношення добутків середніх балів груп показників до кількості цих груп. Виразимо думку про те, що в економічній науці, яка вимагає максимізації об'єктивності оціночних показників, бальна методика має суб'єктивну природу та суттєво залежить від заданих критеріїв та поглядів дослідника.

А.Білянський у роботі [8, с.4] пропонує метод оцінки підприємств житлово-комунального господарства на основі перетворення експертним шляхом індикаторів основних напрямків розвитку – технічного, фінансово-економічного та якості послуг, що перетворюються у абстрактні бали та

рейтингові оцінки. На нашу думку, недоліком бальних методик, заснованих на експертних оцінках, також виступає суб'єктивність.

Цього недоліку позбавлений таксономічний метод оцінки рівня розвитку підприємства, або метод відстаней, запропонований вперше В.Плютою. Сутність методу полягає у визначенні рівня розвитку як відстані від точки, що уособлює собою поточний стан підприємства, до найкращого або середнього значення. Сьогодні таксономічні методи оцінки розвитку широко використовуються науковцями, описуються, зокрема, у [9]. На нашу думку, саме дана методика є найбільш прийнятною для аналізу рівня розвитку, оскільки дозволяє поєднувати аналітичні показники стану підприємств різної розмірності у синтетичний інтегральний показник, що має кількісний вираз, через процедуру стандартизації. Крім того, в якості еталонних показників можна і доцільно використовувати не ідеальні, плановані показники, які ризикують перетворитися на точку недосяжної утопії, а найкращі показники самого підприємства за певних період, або кращі чи середні показники серед підприємств однієї галузі.

В науковій літературі можна зустріти різні погляди авторів щодо визначення критеріїв стійкості розвитку підприємств. Наприклад, в якості основного показника стійкості розвитку підприємства А.Шестаков у роботі [10, с.9] пропонує використовувати сукупну прибутковість акціонерів, при чому нормативне значення, при перевищенні якого можна говорити про стійкість розвитку, визначається рівнем інфляції. Неможливо не погодитись із думкою Я.Белощенка та В.Василенка [11, с.13], які теоретичну умову стійкості виражають як перевищення доходів над витратами. Л.Родіонова та Л.Абадуліна [12] оцінку стійкого ефективного розвитку пропонують проводити за критерієм досягнення стійких темпів економічного росту основного виду діяльності та достатності прибутку, достатнього для самофінансування економічного розвитку, з чого робимо висновок про критерій досягнення економічного зростання як ознаки стійкості розвитку в розумінні авторів. Н.Алексеев [13] пропонує методику оцінки стійкого розвитку на базі інтегрального показника стійкості, що об'єднує в собі основні підсистеми: техніко-технологічну, організаційну, соціальну та фінансово-економічну, при чому в основі методу лежить нормативне прогнозування – орієнтація на цілі, до яких прагне підприємство. В.Козаченко [14] застосовує методику оцінки стійкості підприємств на основі побудови багатокутників стійкості за основними напрямками діяльності підприємства.

Висновки. Змістом процесу розвитку у найбільш загальному вигляді є процес змін як відхід від попереднього стану до теперішнього.

Залежно від того, які саме зміни вважаються науковцями характерними для процесу розвитку, пропонувані ними методики оцінки таких змін різняться за обраною базою порівняння. Серед розглянутих методичних підходів найбільш оптимальним, на погляд автора, є таксономічний метод, який дозволяє оцінити як розвиток підприємства в часі, так і визначити рейтингову оцінку розвитку конкретного підприємства в сукупності інших (конкурентних, підприємств галузі та ін.), а також дає змогу інтеграції в синтетичному показнику розвитку різноманітних аналітичних показників оцінки діяльності підприємств. Специфіка оцінки для транспортних підприємств визначається формуванням системи показників.

Під стійким розвитком підприємства розуміється цілеспрямований безперервний процес руху, що характеризується здатністю підприємства утримувати певний набір своїх сутнісних параметрів у визначених межах стійкості, незважаючи на постійні зовнішні і внутрішні впливи різного роду. Відтак, оцінка стійкості розвитку так чи інакше пов'язана з проблемою нормування та визначення критичних значень певних показників чи груп показників, досягнення та перевищення яких свідчить про властивість стійкості розвитку. Враховуючи багатоаспектність процесу розвитку, визначення критеріїв досягнення стійкого розвитку має здійснюватися конкретно для кожного окремого підприємства на основних напрямках фінансової, техніко-технологічної, соціальної та екологічної стійкості S_j , при чому, враховуючи кризове становище в підприємств міського електротранспорту, найбільш доцільним є визначення нижньої межі стійкості, при цьому може бути обрана формалізація умови стійкості розвитку :

$$S_j \rightarrow \max, S_j \geq 1;$$

$$S_j = \frac{S_j^{norm}}{S_j^{fact}}$$

де S_j – стійкість підприємства за j-м напрямком оцінки;

S_j^{norm} - нормативне значення показника, що

визначає нижню межу стійкості за j-м напрямком оцінки;

S_j^{fact} - фактичне значення показника стійкості за j-м напрямком оцінки.

Перспективним напрямком досліджень є визначення нормативних значень показників стійкості розвитку для конкретних підприємств.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Степанова Т.А. Формирование стратегии развития предприятия в условиях изменчивой внешней среды / Т.А.Степанова, А.С. Квилинский, О.В. Сюзьева // Наукові праці ДонНТУ; Серія «Економічна». – 2009. – № 36–1. – 313с. – С. 147–154
2. Новакова О.И. Экономическое развитие предприятия : [монография] / О.И.Новакова, Г.С.Мерзликина. – Волгоград: РПК "Политехник", ВолгГТУ, 2004. – 208 с. – ISBN 5-230-04401-2
3. Погорелов Ю.С. Интервальная оценка развития предприятия с использованием показателя EVA / Погорелов Ю.С., Е.А.Десва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №4. – Т.2. – С.110–114
4. Самуляк В.Ю. Оцінювання рівня розвитку підприємства / В.Ю. Самуляк, Р.В.Фешур // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»; Серія «Логістика». – 2008. – №633. – 911с. – С.627–636
5. Самуляк В.Ю. Система факторних оцінок рівня розвитку підприємств / Самуляк В.Ю. // Вісник національного університету «Львівська політехніка»; серія «Менеджмент, економіка та підприємництво в Україні: етапи становлення та розвитку». – 2009. – №657. – 653с. – С. 83–94
6. Іванова Н.В. Особливості прогнозування розвитку транспортних систем за умов зростання їх сукупного потенціалу / Іванова Н.В. // Вісник ЧДТУ; Серія : Економічні науки. – 2009. – №35. – С.56–41
7. Денисов В.Т. Управление адаптивным развитием промышленных предприятий : [монография] / В.Т.Денисов, О.В. Грищенко, А.В. Слюсарев. – Донецк: НАН України, институт економіки промисловості, 2007. – 276 с. – ISBN 978-966-024-245-6
8. Белянский А.М. Система индикаторов как инструмент комплексного мониторинга состояния и реформирования жилищно-коммунального хозяйства / Реалізація регіональних програм реформування та розвитку житлово-комунального господарства : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Алушта: ХО НТТ КГ та ПО, ХНАМГ, 19–22 травня 2005.– 233с. – С.3–11
9. Тищенко О.М. Реформування житлово-комунального господарства: теорія, практика, перспективи : [монографія] / О.М.Тищенко, М.О.Кизим, Т.П.Юрева, І.В.Покуца. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. – 368с. – ISBN 978-966-392-175-4
10. Шестаков А.Б. Механизм планирования устойчивого развития промышленного предприятия : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон наук / А.Б. Шестаков. – Москва, 2009. – 22с.
11. Белоушенко Я.А. Экономическая безопасность функционирования

рыбоперерабатывающих предприятий / Белоущенко Я.А., Василенко В.А. // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия : Экономика. – 2008. – №1. – С. 9–18

12. Родионова Л.Н. Устойчивое развитие предприятий: термины и определения / Родионова Л.Н., Абдуллина Л.Р. // Нефтегазовое дело: [электронное профессиональное издание]. – 2007. – режим доступа : <http://www.ogbus.ru>

13. Алексеенко Н.В. Управление устойчивым развитием промышленных предприятий /Н.В. Алексеенко // Экономика і організація управління. – 2009. – №2(6). – С. 51–59

14. Малый бизнес : устойчивость и компенсаторные возможности : [монография] / А.В.Козаченко, А.Э Воронкова, В.Ю. Медяник, В.В.Назаров. – К.:Либра, 2003. – 328с.– ISBN 966-7035-55-7

Аннотация. В статье исследуются современные научные подходы к оценке устойчивого развития предприятий, осуществляется обоснование выбора оптимальной методики оценки развития предприятий и подходов к определению устойчивости как существенного свойства процесса развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, оценка, таксономический метод.

Summary. In the article the modern scientific going near the estimation of steady development of enterprises is probed, the ground of choice of optimum estimation method is given, the same as going near determination of stability as substantial development process' property .

Keywords: sustainable development, estimation, taxonomical method.

Рецензент к.е.н., доцент УкрДАЗТ Єлагін Ю.В.

Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Боровик Ю.Т.

УДК 330.8

ЕКОНОМІКО-ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАННЯ В ТРАНСФОРМАЦІЯХ ЕПОХИ «ПОСТ»

Скотний П. В. , к.е.н., ст. викладач (ДПУ ім. І.Франка)

В статті досліджується проблема економічного знання в контексті методологічних рефлексій епохи постіндустріального (постекономічного, постцивілізаційного і т.д.) суспільства, або епохи Постмодерну. Показана специфіка розвитку економічної теорії в даний період.

Ключові слова: Постмодерн, постіндустріальне суспільство, методологія, дискурс, деконструкція, структура, принцип.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Сучасна економічна методологія акцентує увагу на визначенні основного критерію цивілізаційного розвитку. Кореспондуючись з попереднім принципом, дана позиція виходить з абстрагування розвитку людської особистості як мірила загально цивілізаційного процесу. В свою чергу, синтезуючим показником цієї міри є свобода, яку суспільство здатне гарантувати особі. Стосовно свободи особи, то вона є не лише основою

самореалізації творчих можливостей та визначальною умовою саморозвитку людини, а й критерієм реалізації цих визначень.

Метою статті є дослідження проблем економічного знання в контексті методологічних рефлексій епохи постіндустріального (постекономічного, постцивілізаційного і т.д.) суспільства, або епохи Постмодерну та визначення специфіки розвитку економічної теорії в даний період.